

COPIII DIN FAMILIILE SĂRACE – SEGMENT AL POPULAȚIEI PUTERNIC AFECTAT DE SITUAȚIA ACTUALĂ

GHEORGHE BARBU

Multe din familiile cu doi și mai mulți copii în întreținere (iar în cazul celor monoparentale, chiar și cu unul) din țara noastră sunt marcate, în anii tranziției, de neajunsuri mari. Și dacă se ține seama de faptul că numărul copiilor din asemenea familii reprezintă o proporție mare din numărul total al copiilor din România, înseamnă că ameliorarea condițiilor de viață ale acestor familii constituie o problemă națională primordială. De fapt, calitatea generațiilor active de mâine nu poate fi decât rezultatul condițiilor de dezvoltare, formare și maturizare pe care le au copiii și adolescenții de astăzi. Lipsurile pe care le cunoaște cea mai mare parte din familiile cu copii în întreținere și îndeosebi cele cu mai mult de doi copii se repercutează, așa cum arată experiența socială, mai puternic asupra copiilor, provocându-le necazuri în dezvoltarea lor fizică și nu de puține ori dificultăți în evoluția psihică.

Din consecințele grave pe care le are sărăcia asupra copiilor decurge necesitatea cunoașterii evoluției dificultăților în care se zbat familiile cu mai mult de un copil în întreținere. Pornind de la o asemenea cerință, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, pe lângă atenția acordată familiilor cu copii în cercetările consacrate calității vieții, sau unor laturi ale acestora la nivel național a analizat - bazându-se pe informațiile obținute prin anchete efectuate pe loturi de familii sărace cu copii - manifestarea privațiunilor în modul și stilul de viață ale unor asemenea familii și în dezvoltarea și formarea personalității copiilor.

Una dintre aceste anchete, și anume cea care a stat la baza formulării concluziilor cuprinse în studiul de față, a fost realizată în București¹, la începutul lunii februarie 1998, și a vizat situația din ianuarie același an. În lotul total de familii au fost cuprinse 67 de familii², în următoarea structură:

¹ Limitarea investigației la un lot de familii sărace cu copii din București a survenit, în principal, din lipsa fondurilor care să fi permis ICCV să realizeze o acțiune la nivel de țară. Locul capitalei în totalul populației urbane, precum și faptul că nu există diferențe mari între situația familiilor sărace din diversele orașe ale țării fac, după părerea noastră, ca cele mai multe dintre concluziile formulate (dacă nu toate) să fie valabile pentru familiile sărace cu copii, indiferent de orașul de reședință.

² La realizarea anchetei sociologice au participat, pe lângă autorul studiului, Mircea Dumitran, Luminița Ionescu, Adina Mihăilescu, Mihaela Răduț, Adriana Romaș, Mihaela Teodorescu.

Tabelul nr. 1

Structura lotului de familii investigate,
în funcție de numărul copiilor până la 16 ani

Tipul de familie	Număr de familii		În %	
	Total	din care rromi	din total	din numărul de familii de rromi
1 părinte + 1 copil	3	-	4,5	0
1 părinte + 2 copii	7	3	10,4	10,3
1 părinte + 3 și mai mulți copii	9	4	13,4	13,8
cuplu + 2 copii	9	4	13,4	13,8
cuplu + 3 copii	14	5	20,9	17,3
cuplu + 4 copii	12	3	17,9	10,3
cuplu + 5 copii	6	4	9,1	13,8
cuplu + 6 și mai mulți copii	7	6	10,4	20,7
Total	67	29	100,0	100,0

Câmpul de cercetare fiind delimitat de copiii aflați în întreținerea familiei (cei până la 16 ani), în ansamblul grupelor de vârstă familiile ai căror capi au între 31 și 50 de ani reprezintă aproape patru cincimi.

Deoarece lotul bucureștean de familii este omogen, caracteristica principală fiind sărăcia, numărul de cazuri din fiecare tip de familie incluse în lot nu influențează concluziile formulate. Trăsăturile întâlnite în aceste familii cunosc diferențe neînsemnate și aceste diferențe, atunci când există, se manifestă nu numai între diferite tipuri de familie, ci și între familiile de același tip. S-ar putea spune că structura lotului de familii cu condiții apropiate de viață este puțin relevantă atunci când se urmărește desprinderea unor aspecte particulare.

Fiind vorba de un segment delimitat de familii (familii sărace cu copii), pentru a reduce timpul de efectuare a acesteia și a evita unele neajunsuri (între care cel al contactului cu familii din afara segmentului respectiv), ICCV a solicitat serviciilor sociale de la primăriile de sector din București adresele unui număr de familii beneficiare de ajutor social, pe o structură stabilită în prealabil.

Pentru sprijinul acordat în identificarea tipurilor de familii avute în vedere, conducerea ICCV și colectivul care a realizat ancheta aduc mulțumiri domnilor primari de sectoare și persoanelor din serviciile sociale cu atribuții în ținerea evidenței acestor familii.

FACTORI GENERATORI DE SĂRĂCIE

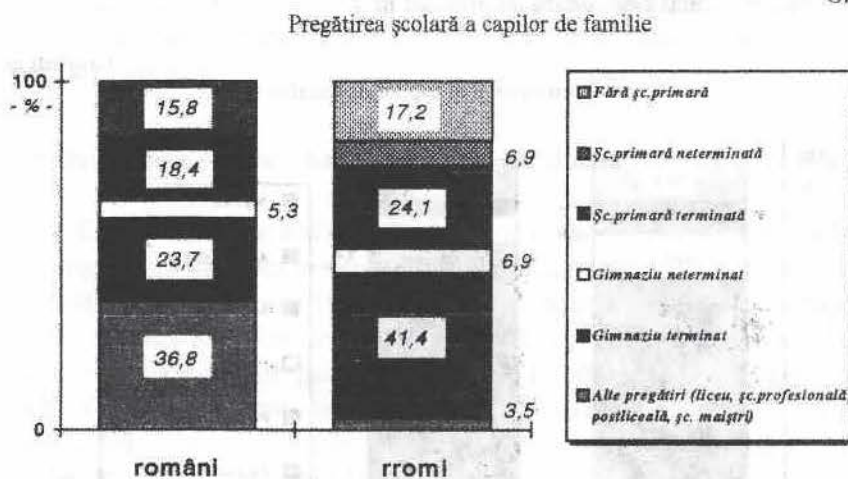
Pentru a cunoaște cauzele directe ale situației precare pe care o au copiii din familiile supuse analizei (în marea lor majoritate beneficiare de ajutor social) au fost solicitate subiecților (capilor de familie) informații referitoare la pregătirea lor

școlară, la statutul ocupațional și la veniturile familiei, aspecte între care există o legătură foarte strânsă.

Pregătirea școlară și reflectarea acesteia în statutul ocupațional al capilor de familie

Așa cum era de presupus, unul dintre factorii importanți care determină menținerea celor mai multe din familiile investigate în sărăcie este nivelul scăzut de pregătire școlară a capului de familie. Pe ansamblul lotului, circa o cincime a absolvit un liceu, o școală profesională, postliceală sau o școală de maștri. O pondere mare (peste 40%) o dețin cei ce au cel mult școala primară terminată. Diferența este constituită din cei care au parcurs în întregime numai una ori două clase de gimnaziu. Față de situația de ansamblu, în cadrul familiilor de rromi incluse în lot ponderea capilor de familie al căror grad de instruire școlară nu depășește școala primară este de aproape 50%. Peste o treime dintre aceștia nu au nici un fel de pregătire școlară. Proporția celor care au absolvit un liceu, o școală postliceală sau de maștri este extrem de mică. Grafic³, gruparea capilor de familie din lotul analizat în funcție de gradul de instruire se prezintă astfel:

Graficul nr.1

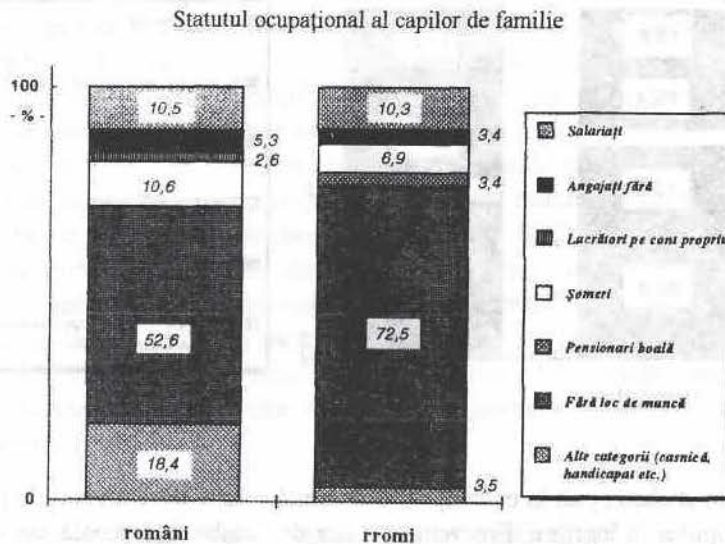
Datele anchetei pun în evidență și o anumită relație între nivelul de pregătire și numărul copiilor în îngrijire. Frecvența capilor de familie fără școală sau cu un grad scăzut de pregătire este mai mare în familiile cu patru și mai mulți copii. Pe ansamblul familiilor din aceste grupe, ponderea celor în care capul de familie are

³ Graficele din acest studiu au fost realizate de Felix Sandu.

cel mult școala primară terminată este de peste 44%, iar în cazul rromilor de 47%. În aceste familii și chiar și în cele în care capul de familie a terminat gimnaziul, pe lângă existența unor obstacole uriașe în calea asigurării prin muncă de către capul de familie de venituri bănești mai mari, lipsesc premise importante pentru educația copiilor, pentru cultivarea interesului pentru învățatură și de aici pericolul înrădăcinării și perpetuării unei atitudini de acceptare a sărăciei și din partea generațiilor tinere.

Consecința imediată cea mai gravă a **nivelului scăzut de instruire** a capilor de familie constă în vulnerabilitatea lor în fața șomajului. Din total, circa trei pătrimi (aproape 75%) din capii familiilor investigate nu au loc de muncă, sunt șomeri sau lucrează ca angajați fără contract. Locul precumpănitor în totalul acestor categorii îl dețin persoanele fără loc de muncă (peste patru cincimi), în care intră, în **totalitate**, cei fără școală, cea mai mare parte din cei cu școală primară neterminată și cote părți diferite din numărul capilor de familie cu alte nivele de instruire. În familiile de rromi, ponderea capilor de familie aflați în cele trei ipostaze (fără loc de muncă, șomeri și angajați fără contract de muncă) este mai ridicată, lotul majoritar fiind format din cei fără loc de muncă. De aici decurge incertitudinea și fragilitatea veniturilor obținute prin muncă de marea majoritate a capilor de familie din gospodăriile supuse observației. Detaliată, structura capilor de familie analizați după statutul ocupațional este redată de graficul nr.2.

Graficul nr.2

În cazul cuplurilor, situația menționată anterior este agravată de lipsa de venituri din partea soției. În aproape toate familiile de acest gen incluse în anchetă, mama s-a declarat casnică sau fără loc de muncă.

Lipsa de instruire și instruirea slabă a capului de familie sunt percepute drept cauză principală sau una dintre cauzele sărăciei de foarte mulți din subiecții intervievați. La întrebarea "Ce a determinat căderea familiei dvs. în sărăcie?", întrebare la care puteau fi date mai multe răspunsuri, aproape 36% la nivelul întregului lot și aproximativ 38% din totalul familiilor de rromi au ales ca variantă de răspuns fie numai "veniturile mici ale familiei, determinate de lipsa de calificare a principalului susținător al familiei", fie această variantă asociată cu altele (ca, de exemplu, "îmbolnăvirea și/sau decesul susținătorului familiei", "lipsa oricărei moșteniri materiale sau prezența slabă a acesteia" ș.a.). Prin procentele de mai sus, factorii menționați (luați împreună) ocupă locul doi între factorii generatori de sărăcie, la nivelul lotului analizat, după șomaj. Conștientizarea relației respective de către o parte însemnată din numărul capilor de familie incluși în anchetă este un aspect pozitiv dacă se are în vedere că aceștia sunt convingeți de necesitatea ca propriii lor copii să învețe carte și ca urmare fac eforturi pentru atingerea unui asemenea obiectiv.

Între cauzele care concură la situația grea a copiilor din familiile sărace cu copii se înscrie și starea de sănătate a multora dintre capii de familie. Din răspunsurile date la întrebarea "Cum apreciați starea de sănătate a dvs. și a celorlalți membri ai gospodăriei?" rezultă că peste 46% din capii familiilor incluse în anchetă fie că au unele probleme, dar nu grave, fie că au probleme mari cu sănătatea. În cazul familiilor monoparentale, ponderea capilor de familie aflați în această stare este de peste 70%.

Venituri foarte reduse – handicapul esențial al întregului lot de familii

Expresia cea mai clară a situației grele pe care o cunosc familiile bucureștene investigate este mărimea **veniturilor pe persoană**. Peste 50% din familiile incluse în anchetă aveau, în ianuarie 1998 venituri medii pe persoană care nu depășeau 75.000 de lei, din care mai mult de jumătate ajung la cel mult 50.000 de lei. Familiile ale căror venituri medii pe persoană depășesc 100.000 de lei reprezintă puțin peste 28%. Familiile de rromi au o situație mult mai dezavantajoasă⁴, peste 90% din aceștia dispunând, în ianuarie 1998, de venituri medii pe persoană sub 100.000 de lei, iar peste 44% de cel mult 50.000 de lei.

Urmărind distribuția familiilor după mărimea veniturilor medii pe persoană, în funcție de numărul copiilor în întreținere, rezultă existența unei anumite relații inverse între cele două variabile. Datele următoare susțin o asemenea afirmație:

⁴ Parțial, plasarea familiilor de rromi într-o poziție mai proastă își are explicația, după părerea autorilor, în nedeclararea veniturilor ocazionale de către un număr relativ mare dintre aceste familii.

Tabelul nr. 2

Structura lotului de familii sărace cu copii, după mărimea veniturilor medii pe persoană și în funcție de numărul copiilor în întreținere, în ianuarie 1998

- în % -

Grupe de venituri	Număr de copii în întreținere						% din total lot
	1	2	3	4	5	6 și mai mulți	
Fără venit	-	-	-	-	50,0	50,0	3,0
Până la 50.000 de lei	5,5	22,2	16,7	33,3	16,7	5,6	26,9
50.001 - 75.000 de lei	6,6	-	26,7	33,3	6,7	26,7	22,4
75.001 - 100.000 de lei	0	23,1	15,3	23,1	15,4	23,1	19,4
100.001 - 120.000 de lei	0	12,5	50,0	25,0	0	12,5	11,9
120.001 - 140.000 de lei	0	50,0	25,0	25,0	0	0	6,0
Peste 140.000 de lei	14,3	57,1	28,6	0	0	0	10,4

Prezența grupelor de venituri medii până la 100.000 de lei în toate tipurile de familii se explică, în principal, prin lipsa sau prin mărimea nesemnificativă a veniturilor care au alte surse decât alocația de stat pentru copii și ajutorul social. Veniturile medii pe persoană mai mari de 100.000 de lei au fost întâlnite mai ales în familiile cu până la patru copii în întreținere. Sub acest aspect, nu apare nici o particularitate la familiile de rromi, comparativ cu celelalte familii.

Între familiile monoparentale și cele bazate pe un cuplu din lotul avut în vedere nu există diferențe semnificative în ceea ce privește distribuția lor în funcție de veniturile medii pe persoană.

Deși informațiile pe baza cărora au fost stabilite veniturile respective sunt marcate de reținerea majorității subiecților de a comunica alte venituri decât cele provenite din fondurile destinate protecției sociale (ajutor social, alocație de stat pentru copii ș.a.), ținând seama de ponderea mare a celor care nu au loc de muncă și deci lucrează ocazional, precum și de faptul că luna ianuarie este mai puțin propice activităților întâmplătoare, veniturile înregistrate nu diferă mult, după părerea autorilor, de cele existente în realitate.

Comparând limita maximă a veniturilor medii pe persoană specifice fiecăreia din grupele prezentate în tabelul nr. 2 cu valorile medii pe persoană ale minimumului de subzistență din luna ianuarie 1998 (valori calculate de ICCV), rezultă decalaje foarte mari. Astfel, în cazul unei familii constituite din cinci persoane (părinți plus trei copii în întreținere), minusul de venit se înscrie între 145.000 și 300.000 lei pe persoană⁵, ceea ce înseamnă între 725.000 și 1.500.000 de lei pe întreaga familie⁶. Ținând seama că, în realitate, veniturile medii pe persoană cunosc un evantai foarte larg (între 12.900 și 213.000 lei), din care mai mult de un sfert (26,9%) din familii nu depășesc 50.000 de lei, diferențele în minus pe persoană față de minimumul de

⁵ Minusurile de venit sunt, așa cum rezultă din date, atât de mari, încât este greu dacă nu imposibil să fie eliminate prin veniturile nedeclarate.

⁶ În cazul anchetei care a stat la baza analizei de față, acest tip de familii deține ponderea cea mai importantă.

subzistență ajung, în multe cazuri, la 350.000 de lei și peste. Ponderea familiilor în care media veniturilor pe persoană (constituite, în principal, din ajutor social și din alocație pentru copii) înregistrate cu prilejul efectuării anchetei acoperă cel puțin jumătate din strictul necesar este neînsemnată (4,5%).

Concludente pentru situația grea în care se zbat copiii din familiile cuprinse în ancheta sociologică efectuată la începutul anului 1998 sunt **recurgerea la împrumuturi și vânzarea de bunuri din casă** pentru completarea veniturilor bănești. La data efectuării anchetei, 80% din familii apelau rar sau des la împrumuturi, din care aproape 73% se găseau în cca de-a doua situație. Familiile de rromi foloseau această cale de rezolvare temporară a dificultăților financiare într-o proporție mai mare: aproape 83%, din care des peste 84%. Din datele obținute reiese că la data efectuării anchetei, numărul familiilor care apelau *des* la împrumuturi era în creștere față de trecut.

La întrebarea "Până în prezent ați recurs la vânzarea de bunuri din casă pentru a face față cheltuielilor?", peste 50% din capii de familie întrebați au dat răspunsuri afirmative. Ponderea cea mai mare a acestora (peste 62%) este întâlnită în rândul rromilor.

Între căile de acoperire a unei părți din necesarul de trai, pe care le folosesc multe din familiile sărace se înscrie și **sprijinul material și financiar** (sub formă de alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte pentru copii, bani etc.) acordat de rude, prieteni, cunoscuți. În ansamblul lotului, peste 58% din familii au beneficiat și continuă să beneficieze de un asemenea sprijin, din care cel în alimente și alimente asociate cu alte forme reprezintă peste 64%. Proporția familiilor beneficiare de sprijin este ușor superioară (peste 60%) la nerromi față de rromi (circa 55%).

Referitor la responsabilitatea pe care ar trebui să și-o asume capii familiilor sărace cu copii în ceea ce privește asigurarea celor necesare traiului întregii familii, este de arătat că, datorită mentalității dar și unor condiții - nivel scăzut de instruire, starea de sănătate ș.a. - există un mod de înțelegere eronat. La întrebarea "Cine credeți că este obligat, în principal, să se preocupe de rezolvarea problemelor economice ale familiei dvs.", cei mai mulți (aproape 57%) au răspuns: statul, administrația locală sau alte instituții și organizații. În această privință există însă o diferență însemnată între cele două grupe mari de familii: în timp ce familiile de rromi au dat asemenea răspunsuri în proporție de aproape trei sferturi, celelalte s-au situat sub 45%.

Rolul alocației pentru copii în viața familiilor sărace

Conceptută ca o soluție pentru protecția copilului, în general, indiferent de veniturile părinților⁷, alocația pentru copii (cea atribuită, în sumă egală, fiecărui

⁷ Dreptul la alocație pentru toți copiii, fără a se ține seama de mărimea veniturilor obținute de părinți, a fost gândit pomindu-se de la un principiu înscris în Constituție și promovat de unele instituții internaționale, cel al nediscriminării. O variantă care ar fi putut să fie luată în calcul este aceea de orientare a tuturor fondurilor destinate alocațiilor pentru copii spre familiile în suferință, potrivit unor estimări, asemenea soluții n-ar schimba mult situația acestor familii și ar fi marcate de discriminare.

copil până la 16 ani, iar în unele situații până la 18 ani, și cea suplimentară acordată începând de la cel de-al doilea până la cel de-al patrulea copil) deține, în cazul multora dintre familiile sărace cu copii în întreținere, o pondere însemnată în totalul veniturilor acestora. Situația în cadrul lotului inclus în ancheta din ianuarie 1998 se prezintă astfel:

Tabelul nr. 3
Ponderea alocațiilor pentru copii în totalul veniturilor
familiilor incluse în lot, în ianuarie 1998

- în % -

Specificație	Grupe de ponderi				
	0	7,60 ⁸ - 25,00	25,01 - 50,00	50,01-72,00	100,00 ⁹
Total lot	7,9	28,9	36,8	18,5	7,9
din care: familii de rromi	14,8	11,1	44,4	3,8	25,9

Notă: Ponderea "0" se explică prin neîncasarea, din diverse motive, a alocației în luna ianuarie 1998.

Deși datele din tabelul nr. 3 trebuie luate cu rezervă datorită faptului că majoritatea capilor de familie nu au furnizat informații referitoare la alte venituri decât cele din fonduri sociale, se poate aprecia că alocațiile pentru copii dețin o pondere mare în ansamblul veniturilor, depășind, în luna ianuarie 1998, 25% la aproape două treimi din familiile bucureștene înregistrate. Proporția familiilor de rromi aflate în această situație este și mai mare, ajungând la aproape trei sferturi.

În peste un sfert din familii (peste 26% din total lot și în aproape 30% din familiile de rromi) alocațiile pentru copii reprezintă principala sau chiar unica formă de venit. Precumpănirea alocației pentru copii în veniturile unei familii înseamnă transformarea acesteia într-un suport principal al traiului tuturor membrilor familiei, ceea ce face să dispară - total sau parțial - sensul inițial de suplimentare a cheltuielilor pentru copii.

Influența numărului de copii asupra ponderii alocației în totalul veniturilor este evidențiată de gruparea familiilor în funcție de numărul copiilor minori și de ponderea alocațiilor în totalul veniturilor.

Ponderea de peste 25% a alocațiilor pentru copii în totalul veniturilor este deosebit de prezentă în familii cu trei și mai mulți copii minori. O asemenea situație este specifică atât familiilor în care există ambii părinți, cât și celor monoparentale, cu deosebirea că în cele din urmă procentul celor în care alocațiile sunt singurele venituri este mai ridicat (peste 26% față de aproape 11%).

Raportul dintre alocația pentru copii și veniturile salariale medii nete în luna ianuarie 1998 a fost superior comparativ cu cel din perioada anterioară introducerii alocației suplimentare. Luând cazul unei familii cu doi copii (cea care, pe lângă alocația corespunzătoare fiecărui copil, a mai încasat, în luna menționată și 40.000 de lei alocație suplimentară), acest raport a fost de 15,8%, mai bun decât în întreaga perioadă octombrie 1990 - ianuarie 1997, când raportul menționat a scăzut de la 14,6 la 6%.

⁸ Între 0,01 și 7,60% nu există nici un caz.

⁹ Și în intervalul 72,01 - 100,00 situația a fost similară.

Îmbunătățirea raportului dintre alocația pentru copii și veniturile salariale medii s-a reflectat și în menținerea la un nivel ceva mai ridicat a puterii de cumpărare (datorită măririi nominale, în mod substanțial, în februarie 1997) a alocației. În timp ce veniturile salariale medii nete se situau, în ianuarie 1998 comparativ cu octombrie 1990, ca putere de cumpărare, la 58%, alocația pentru copii depășea 62%.

În percepția capilor de familie, majorările de alocații, îndeplinite în februarie 1997 (prin mărirea drepturilor de la 12.500 la 50.000 de lei pentru fiecare copil) și acordarea, cu începere din ultimul trimestru al anului 1997, a alocației suplimentare de 40.000 pentru doi, de 80.000 pentru trei și de 100.000 de lei pentru patru și mai mulți copii, nu cunosc, în ianuarie 1998, o reflectare pozitivă. La întrebarea din chestionar "Majorările de alocații au contribuit la schimbarea, în bine, a condițiilor de viață ale familiei dvs.?" nici unul dintre subiecți nu a răspuns "Mult" sau "Foarte mult"; "Deloc" și "Puțin" reprezintă singurele răspunsuri care sunt date în proporții relativ egale. Structura răspunsurilor ar fi fost, probabil, alta dacă ancheta ar fi fost efectuată imediat după mărirea alocației la 50.000 de lei. Trecerea timpului, însoțită de urcarea într-un ritm ridicat a prețurilor, fără nici o creștere a sumei cuvenite ca alocație, a anulat, cel puțin în parte, efectul real al majorării și ca urmare a eliminat impresia pozitivă a măsurii adoptate.

Din cele aproape două cincimi din familii care au apreciat că mărirea alocației pentru copii a contribuit, însă într-o măsură mică ("Puțin"), la modificarea condițiilor de viață, mai mult de trei sferturi au indicat că aceasta s-a concretizat în creșterea cantității de produse alimentare.

REFLECTAREA VENITURILOR MICI ÎN CONDIȚIILE DE VIAȚĂ ALE FAMILIILOR CU COPII

Este un fapt notoriu că familiile cu venituri mici întâmpină dificultăți mari în satisfacerea **tuturor** nevoilor de consum. De aici se poate trage concluzia că prezentarea realităților din această lume este superfluă. Dacă abordările se limitează la lucruri generale, o asemenea concluzie nu este departe de adevăr, dar dacă se caută evidențierea aspectelor de detaliu, a nuanțelor, a formelor concrete pe care le cunosc dificultățile, concluzia se dovedește neîntemeiată. În cazul familiilor sărace cu copii, pătrunderea în unele laturi intime ale traiului lor este o necesitate.

Din ansamblul problemelor pe care le ridică studiul vieții familiilor sărace cu copii în întreținere, ancheta efectuată la începutul anului 1998 le-a urmărit, îndeosebi, pe cele referitoare la alimentație, locuință, instruire.

Deficiențe în alimentația copiilor

În modul cel mai dramatic, sărăcia se resimte în consumul alimentar insuficient și dezechilibrat. În cazul copiilor, asemenea deficiențe au urmări pentru

toată viața, subnutriția și malnutriția determinând rahitismul, starea de inaniție și alte consecințe negative.

Deși deficiențele caracteristice alimentației persoanelor din familiile sărace și în mod special a copiilor din aceste familii își găsesc expresia într-o gamă largă de forme (lipsa sau slaba prezență, în consum, a unor produse alimentare cu valoare nutritivă ridicată, predominanța unui număr redus de produse - îndeosebi din cele vitale, cum ar fi pâinea și cele accesibile sub aspectul prețurilor, lipsa de varietate a felurilor de mâncare nu numai în decursul zilei dar chiar și pe durate lungi de timp, nerespectarea orelor de masă etc.), prin ancheta efectuată au fost culese câteva informații, și anume: 1) cantitățile de carne și produse din carne, de lapte, unt, ouă, legume, fructe, vin și alte băuturi alcoolice și țigări cumpărate în zece zile anterioare momentului când s-a făcut completarea chestionarului¹⁰; 2) alimentele mâncate, de regulă, de copii dimineața; 3) numărul de sortimente de mâncare consumate, în mod obișnuit, la masa principală din timpul zilei; 4) recurgerea la cantina de ajutor social.

Din primul set de informații rezultă că, timp de zece zile, ponderea familiilor care n-au cumpărat nici cea mai însemnată cantitate era de: 97% la carnea de vită și de oaie (familiile de rromi se aflau în această situație în proporție de 100%), peste 85% la carnea de porc, circa 75% la mezeluri, peste 55% la lapte (în cazul familiilor de rromi, la acest produs ponderea celor aflate într-o asemenea situație era de aproape de 70%), peste 50% la unt și ouă. Într-o poziție inversă s-au aflat **legumele**. Acestea au fost cumpărate de aproape 90% din familii, neexistând diferențe între cele două grupe.

Comparativ cu alte produse alimentare valoroase, **fructele** au făcut parte din coșul de cumpărături la mai mult de jumătate din familiile investigate, ceea ce ar putea fi considerată ca o situație **acceptabilă**. Explicația pare a fi grija pe care o manifestă mulți părinți pentru a asigura copiilor lor un gen de produse indispensabile vieții. Există însă o disproporție însemnată între starea de fapt înregistrată la familiile de rromi, comparativ cu celelalte. Pe ansamblul familiilor de rromi, ponderea celor care au cumpărat fructe, în principal mere, (timp de zece zile), a fost de circa 41% față de peste 60% la celelalte.

Pornind de la rolul pe care îl are **micul dejun** în alimentația copiilor și adolescenților, în evoluția lor fizică și intelectuală, prin ancheta efectuată în București la începutul anului 1998 au fost culese informații și cu privire la alimentele consumate la această masă. Pe ansamblu, în lotul de familii sărace supuse observației circa 9% nu oferă nimic sau dau copiilor, dimineața, numai pâine, iar 70% reușesc să le dea, de regulă, ceai cu pâine; consumul de lapte sau de ouă constituie excepții la masa de dimineață. Alimentația precară este întâlnită și la masa

¹⁰ Delimitarea perioadei pentru care au fost cerute informații referitoare la cumpărarea unor bunuri de consum alimentar, a decurs din necesitatea de a evita erorile care își au sursa în limitele memoriei.

principală, la care aproape 3/4 din familiile incluse în lot mănâncă, cu regularitate, un sigur fel de mâncare, de cele mai multe ori ciorbă de legume.

Cu toate lipsurile semnalate la consumul alimentar, proporția familiilor sărace cu copii care recurg la cantine de ajutor social este redusă, fiind, pe ansamblu, de o treime: ponderea este ceva mai ridicată (peste o treime) în rândul familiilor de rromi. Nerecurgerea la aceste cantine își are drept explicație, pe lângă neacceptarea utilizării cantinelor respective în principal din jenă, lipsa de informare asupra existenței lor și mai ales distanța mare la care se află și deci lipsa de posibilități bănești de deplasare.

Sărăcia în care se zbat familiile supuse analizei este, așadar, deosebit de vizibilă în sfera alimentației. Acest fapt rezultă atât din aspectele semnalate mai sus, cât și din răspunsul dat la întrebarea, "Care sunt cheltuielile care vă apasă cel mai mult?". Aproape 93% din copiii de familie chestionați au apreciat că pe primul loc sunt cheltuielile pentru procurarea de alimente.

Condiții vitrege de locuit

Deoarece locuința face parte din condițiile fundamentale de viață, aceasta îndeplinind multe funcții (între care: loc de adăpost, de dormit, de odihnă, de destindere, de asigurare a igienei și a îngrijirii corpului), pentru a lărgi imaginea dificultăților în care se zbat familiile sărace cu copii, prin ancheta efectuată au fost culese și informații referitoare la situația locuinței.

Ținând seama de faptul că locuința se înscrie printre obiectele importante asupra cărora se exercită dreptul de proprietate și că posesia acesteia reprezintă o avere ce nu poate fi ignorată în aprecierea gradului de sărăcie, un set de informații a pus în evidență cât de extinsă este proprietatea asupra locuinței în lotul de familii cercetate. Potrivit datelor, aproape 84% din familiile respective nu sunt proprietare ale locuințelor în care trăiesc, cele mai multe din acestea fiind proprietate de stat.

Procentul neproprietarilor este mult mai mare în grupa familiilor de rromi (aproape 90%). Pentru unii, postura de chiriași în locuințe expropriate, revendicate de foștii lor proprietari, este un motiv de îngrijorare în plus.

La situația de mai sus se adaugă **numărul mare de persoane ce revin** - în majoritatea familiilor - **la o cameră de dormit**. Procentul familiilor care au condiții pentru a dormi una până la două persoane într-o cameră este de circa 31%, în cazul rromilor o asemenea situație întâlnindu-se la 24% din familii. În peste două treimi din aceste familii (în familiile de rromi în peste trei sferturi), într-o cameră dorm trei și mai multe persoane. Dintre acestea, peste jumătate (59%) se găsesc într-o situație și mai gravă: la o cameră de dormit revin 4 și mai multe persoane. Sub acest aspect, condițiile cele mai apăsătoare sunt întâlnite în rândul familiilor de rromi, aici proporția celor care dorm câte 4 și peste într-o cameră este de 55% din total. În

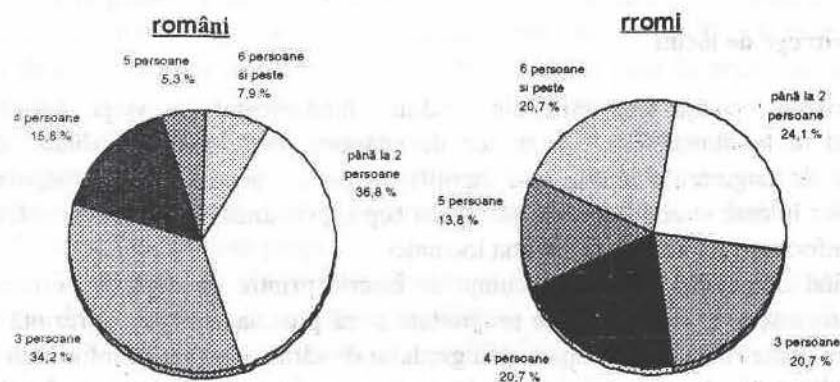
circa o cincime din familiile de rromi cuprinse în lot, într-o cameră dorm 6 și mai multe persoane. Reprezentând grafic structura familiilor în cauză, în funcție de numărul de persoane ce revin la o cameră de dormit, imaginea se prezintă precum în graficul nr. 3.

Deoarece locuințele de care dispun familiile sărace au, în general, camere mici ca suprafață și cubaj, multe fiind insalubre, dormitul unui număr de 3 și mai ales de 4 și mai multe persoane într-o încăpăre nu poate asigura, în deosebi pentru copii, un somn sănătos, reconfortant.

Printre aspectele caracteristice locuințelor familiilor sărace cu copii se înscrie acela că cele mai multe sunt adevărate maghernițe.

Graficul nr.3

Numărul de persoane ce revin pe o cameră de dormit

La aceste neajunsuri principale se adaugă și alte aspecte negative, între care cel al stării de promiscuitate la care sunt obligate să se adapteze unele familii numeroase, cel al unor condiții improprii pentru școlari de a-și pregăti lecțiile, de a se recrea etc. Gradul scăzut de cultură al părinților se îmbină în mod nefavorabil cu aglomerarea spațiilor, cu dificultățile în supravegherea și în îndrumarea fiecărui copil.

Față de condițiile de locuit și-au exprimat nemulțumirea aproape 54% din familii; la rromi proporția acestor familii este de circa 2/3.

Ca elemente care concură la asigurarea funcțiilor unei locuințe, diversele bunuri care, în mod normal, fac parte din dotarea gospodăriei, în familiile sărace cu copii, fie că lipsesc, fie că sunt foarte vechi, având un grad avansat de uzură.

Luând, bunăoară, mijloacele de pregătit mâncarea, se constată că peste o cincime din familiile cuprinse în lot nu dispun de aragaz, iar mai mult de jumătate

din posesorii unor asemenea mijloace folosesc butelii. Cele peste 22% de familii, care nu au aragaze, utilizează reșou și deosebit de grav este faptul că în rândul acestora figurează și familii cu 4 și mai mulți copii. Frigiderul, în general vechi acolo unde există, lipsește la aproape 60% din familiile supuse observației. Chiar și dulapul de haine, confecționat, în multe cazuri, din lemn de calitate inferioară lipsește la peste 10% din familii, iar fierul de călcat este absent la circa 57%. Mașina de spălat rufe este întâlnită la mai puțin de 12% din familiile sărace cu copii din lotul bucureștean analizat. Acest ultim procent este mult sub cel valabil la nivelul țării, care cunoaște o dotare de circa 60 de bucăți la 100 de familii, dar mai ales față de populația urbană al cărei grad de dotare cu asemenea bunuri este superior mediei pe țară.

Aparatura de informare în masă este, în general, învechită, iar prezența acesteia este relativ redusă. De aparate de radio dispun mai puțin de 39% din totalul familiilor bucureștene incluse în lot, iar din familiile de rromi 24%. Dotarea cu televizoare este mai bună; procentul familiilor care nu dispun de nici un tip de televizor este de 24%. Cei mai mulți posesori (două treimi) dispun de televizoare alb-negru, ponderea familiilor de rromi aflate într-o asemenea situație fiind de peste 77%.

Alte bunuri de folosință îndelungată, cum ar fi aspiratorul și mașina de cusut, constituie excepții în grupul de familii analizate.

Dificultăți în procesul educativ al copiilor

Una dintre consecințele cele mai grave ale sărăciei asupra familiilor cu copii este aceea a **lipsei de acces** la unele din instituțiile menite să contribuie la instruirea și educarea copiilor. Starea de fapt este agravată puternic de mentalitatea multora dintre capii acestor familii, mentalitate rezultată, în bună parte, de incultura proprie.

Datele referitoare la familiile care au copii de 4-7 ani arată că, în ansamblul lotului din București, aproape 80% nu au copii la grădiniță, iar în cazul familiilor de rromi proporția este de 100%. Pe ansamblul copiilor până la 16 ani (inclusiv), în familiile investigate ponderea acestei categorii de copii reprezintă circa 44%. Motivul invocat de aproape toți părinții este dificultatea de a suporta cheltuielile pe care le implică frecventarea acestora. Asemenea situații sunt întâlnite nu numai în familiile cu 3 și mai mulți copii în întreținere, ci și în cele cu 2 copii.

Efectele pe care le are, mai ales într-un oraș mare cum este capitala, lipsa de educare de către instituții autorizate a copiilor proveniți din familiile cu probleme materiale nu pot fi decât negative: în primul rând, îi lasă pe aceștia în seama străzii, îi privează de o îndrumare calificată și pozitivă; în al doilea rând, îi lipsește de dezvoltarea interesului pentru cunoaștere, pentru cultură; în al treilea rând, nu le cultivă spiritul minim de disciplină. Ca urmare, în cursul învățământului primar, obligatoriu și gratuit, există greutăți la asimilarea cunoștințelor, la integrarea în rigorile impuse de școală și se manifestă tendințe de abandon.

Referitor la ultimul aspect, informațiile obținute prin ancheta sociologică efectuată arată că, în lotul de copii de vârstă școlară (7-16 ani) din grupul de familii

bucureștene care fac obiectul acestei analize, peste un sfert¹¹ **au abandonat școala**, iar proporția familiilor în care există astfel de cazuri este de circa 27%, în ciuda faptului că dacă nu toate, majoritatea au știut și știu că din această cauză nu vor beneficia de alocația acordată de stat.

Abandonul școlar este întâlnit în multe din familiile de romei, în grupul analizat acestea reprezentând peste jumătate din totalul familiilor respective, comparativ cu mai puțin de o zecime în celelalte. În familiile de romei, proporția copiilor care au renunțat la instruire este de aproape 40%, cu mult mai ridicată decât în familiile de nerromi (puțin peste 9%).

Un aspect extrem de negativ al abandonului școlar - acolo unde acesta există - este acela al manifestării sale la 2 și chiar mai mulți copii din aceeași familie. În cadrul grupului analizat, distribuția familiilor în care a avut loc abandonul, în funcție de numărul copiilor care au renunțat la școală este următoarea:

Tabelul nr.4

Gruparea familiilor în funcție de numărul copiilor care au abandonat școala

Nr. de copii care au abandonat școala într-o familie	Nr. de familii care cuprinde numărul de copii din col.1	% din total familii
0	49	73,1
1	8	11,9
2	5	7,5
3	1	1,5
4	2	3,0
7	2	3,0

Din datele de mai sus reies următoarele aspecte principale:
1) majoritatea familiilor sărace nu au copii de vârstă școlară care au abandonat școala;

2) în restul familiilor, o pondere mare o au cele în care există doi și mai mulți copii (uneori chiar toți) care sunt în afara sistemului de instruire.

Latura negativă a fenomenului analizat nu poate fi nicidecum atenuată de preponderența familiilor ai căror copii frecventează învățământul obligatoriu. Dacă la un număr de 67 de familii sărace cu copii apar câteva zeci (50) de copii analfabeți sau semianalfabeți (în marea lor majoritate - 86% - copii de romei) este cert că la nivelul țării detașamentul acestora este imens și deci alarmant.

Cea mai mare parte (circa 80%) din familiile în care există copii care au părăsit școala motivează această situație cu imposibilitatea de a face față cheltuielilor. Într-o proporție mult mai redusă apar și alte cauze: dezinteresul copilului pentru învățatură, sănătatea șubredă a acestuia, ș.a.

¹¹ Ca mărime absolută, acest procent înseamnă 43 din 167 de copii.

Rolul dificultăților financiare în generarea de analfabetism subliniază utilitatea și importanța unor măsuri de genul celor preconizate prin legea privind acordarea unor drepturi sociale suplimentare pentru elevi și studenți¹².

Dacă abandonul școlar este un fenomen marcant în grupul de familii studiate și mai ales în cazul familiilor de rromi, despărțirea copilului de familie constituie o excepție: la nivelul lotului, un singur minor, dintr-o familie de rromi, a fost declarat ca fiind în grija unei instituții de stat.

Comportamentul copiilor din familiile sărace în colectivitate

Așa cum arată experiența, condițiile de viață, bune sau proaste, se imprimă puternic asupra comportamentului copiilor în raport cu membrii colectivităților cu care intră în contact.

În general, statutul social al săracilor, manifestat în modul cel mai evident prin îmbrăcăminte și încălțăminte învechite, stare fizică precară, nivel de cultură scăzut ș.a. îi face și pe copii să aibă un sentiment de inferioritate față de semenii lor din alte straturi sociale. Din această cauză mulți sunt retrași, sfioși și chiar neîncrezători în forțele proprii. La întrebarea din chestionar referitoare la reflectarea situației materiale a familiei în starea de spirit a copiilor, ceva peste o treime din copiii de familie au răspuns că la copiii lor nu se manifestă nici un fel de complex de inferioritate. Cea mai mare parte însă, peste 64%, au arătat că fiii și fiicele lor sunt izolați față de alți copii, sunt apatici, timizi, sau prezintă alte forme de manifestare a situației lor. Structurând răspunsurile date de copiii familiilor care fac parte din această mare grupă, de peste 64%, rezultă că în circa 37% din familii, copiii nu comunică cu alți copii, în peste 28% se manifestă o stare de apatie, în peste 17% copiii sunt timizi, iar în restul familiilor aceștia sunt marcați de anumite resentimente. Izolarea cunoaște dimensiunea cea mai mare de manifestare atât la copiii din familiile de nerromi cât și la cei de rromi, fiind însă mai accentuată la ultimii. Timiditatea este puțin întâlnită la copiii din familiile de rromi, aceștia caracterizându-se, într-o măsură mai mare, prin starea de apatie.

Afectarea sufletească a copiilor de starea de sărăcie are, fără doar și poate, consecințe asupra sănătății și mai ales asupra evoluției caracterului și gândirii lor. Evoluția acestor aspecte de viață psihică și de înțelegere și reflectare a realității este influențată în mod negativ și de faptul că cei mai mulți copii din familiile sărace nu

¹² Această lege aprobă Ordonanța nr. 10/1997, care prevede că elevii și studenții proveniți din familii care realizează un venit mediu lunar pe membru de familie până la 50% din salariul de bază minim brut pe țară beneficiază de drepturi sociale suplimentare. Astfel, elevii din clasele I-IV au dreptul la o sumă de 600.000 de lei, cei de la clasele V-VIII la 800.000 de lei, elevii din clasele IX-XII (XIII) - la 900.000 de lei, iar studenții - la 1.000.000 de lei. De aceste drepturi se bucură elevii care frecventează cursurile de zi, care au obținut media generală 8,50 și media anuală la purtare 10. Ordonanța precizează că drepturile suplimentare, în cuantumul prezentat, pot fi: obiecte de îmbrăcăminte, încălțăminte, rechizite, alimente, asigurarea unei mese pe zi cu hrană caldă.

sunt dați, între vârstele de 4 la 7 ani, la grădinițe, fapt care ar oferi posibilitatea integrării în colectivități mai mari și le-ar permite să capete cunoștințe extrem de utile pentru viață, influențându-le modul de a vedea lumea. Prin asigurarea accesului la grădinițe (inclusiv prin acordarea de mese gratuite) se pot elimina sau cel puțin atenua efectele nefaste ale sărăciei asupra stării psihice a multora dintre copiii aparținând familiilor sărace.

CONCLUZII

Concluziile rezultate din analiza situației lotului de familii sărace cu copii din București sunt, în mare parte, alarmante. Ajutorul social, alocațiile pentru copii, majorate cu începere din februarie 1997 și suplimentate pentru copiii de rangul 2 până la 4 începând cu trimestrul IV al aceluiași an, sunt departe de a satisface nevoile de consum și de a susține un proces de instruire normal pentru toți copiii aparținând acestor familii. Majorarea alocației fiecărui copil la 65.000 de lei (față de 50.000) cu începere din martie 1998, deși înseamnă ceva, este departe de a modifica sensibil situația copiilor săraci. Dacă suma acordată ca drepturi suplimentare este o soluție în cazul elevilor proveniți din familiile sărace, pentru încadrarea copiilor din aceste familii în grădinițe nu este pus nimic în mișcare. Or, anii de grădiniță, adresându-se vârstei fragede a ființei umane, când acomodarea cu mediul și asimilarea de cunoștințe au loc ușor, pot însemna un start hotărâtor în viață, pot dezvolta speranțe spre mai bine.